

Förstudie om förutsättningar för utveckling av norra Gotland

2018-04-26

Av J. Liljenfeldt

Innehåll

1. Utgångspunkter för studien	3
2. Övergripande bild av norra Gotland.....	4
3. Utvecklingsmöjligheter på norra Gotland	5
4. Utmaningar och utvecklingsbehov på norra Gotland	8
5. Utvecklingsaktörer - ansvar och roller i utvecklingsarbetet.....	12
Uppdragsdirektiv	Error! Bookmark not defined.

Tabell 1: Befolkningsförändring 2016-2017

Figur 1: Socknar på norra Gotland

Figur 2: Konstnärer som deltar i konstrundan "Öppna ateljéer" år 2018

Bilaga 1: Uppdragsdirektiv

1. Utgångspunkter för studien

Syftet med förstudien är att fånga upp och kartlägga eventuella utvecklingsbehov som finns på norra Gotland¹. Norra Gotland har här definierats som områdena kring orterna Lärbro, Slite och Fårösund. Studien fokuserar särskilt på att tillvarata förutsättningarna för utveckling inom ramen för *ny-industrialisering, besöksnäring* samt *mat- och livsmedel*. Dessa är prioriterade utvecklingsområden nationellt, men även i Gotlands tillväxtprogram för år 2016-2020. Vidare beaktar studien även speciellt behov av utvecklingsinsatser gällande trafik- och energiinfrastruktur samt kompetensutveckling eftersom att det nationellt avsatts extra medel för denna typ av insatser på (norra) Gotland.

Det har funnit två övergripande mål för förstudien. Första målet är att ge rekommendationer och förslag till insatser som kan initieras i samverkan mellan regionala utvecklingsaktörer och Region Gotland för att stärka utveckling på norra Gotland. Det andra målet syftar till att tydliggöra olika aktörers ansvar och roller inom ramen för utvecklings- och tillväxtpolitiken samt behov av samarbeten i det fortsatta utvecklingsarbetet.

Förstudien har utgått från befintliga regionala utvecklingsstrategier och utredningar. Utöver detta baseras studien på intervjuer som gjorts med olika offentliga och privata utvecklingsaktörer och företag. Totalt har 24 intervjuer gjorts. Ungefär 2/3 av utvecklingsaktörerna representerade organisationer som har hela Gotland som sitt intresseområde (främst myndigheter och branschorganisationer), medan de övriga är aktörer etablerade på norra Gotland (utvecklingsbolag, föreningar och företag).

En önskan i projektet skulle ha varit att ha haft möjlighet att intervjua fler lokala aktörer på norra Gotland, men av olika orsaker (inte minst författarens potentiella egna tillkortakommanden i att nå ut till respondenterna) har inte detta varit möjligt. Förhoppningsvis ger studie ändå en övergripande bild av utveckling i området. Ett stort tack riktas till alla personer (på norra Gotland och i övrigt) som ställt upp med sin tid och sin kunskap i projektet!

I rapporten ges inledningsvis en kortfattad övergripande bild av norra Gotland utifrån den information som kommit fram i studien. Efter detta presenteras först några potentiella utvecklingsområden på norra Gotland, exempelvis ”naturen och skärgården” eller ”stenindustrin”. Baserat på vad som kommit fram i intervjuerna beskrivs sedan de utmaningar och utvecklingsbehov som olika aktörer ser på norra Gotland. I den därpå följande delen beskrivs sedan olika aktörers ansvar och roller i utvecklingsarbetet.

¹Studien har gjorts på uppdrag av Region Gotland i samarbete med Uppsala universitet campus Gotland.

2. Övergripande bild av norra Gotland

- I det studerade området bor ungefär 4500 människor (ca 8 % av Gotlands befolkning; se tabell 1² och figur 1³). I området finns många små (1-3 personer) och ofta familjeägda företag.
- Stenindustri i form av Cementa och Nordkalk samt deras underentreprenörer förser många med arbete inom den privata sektorn.
- De gröna näringarna är starka i området. Fokus ligger på mjölk- och köttproduktion. Flera jordbruk bedriver någon form av komplementär verksamhet såsom boendethyrning eller gårdsförsäljning.
- Utvecklingen av besöksnäringen var i många områden länge hejdad av militära tillträdesrestriktioner. Sedan restriktionerna lyfts har ett antal besöksföretag etablerats inom området med fokus bland annat på sport och utomhusaktiviteter, naturupplevelser och stenindustrins kulturmiljöer.
- De aktörer som anses driva på utvecklingen i området är de lokala utvecklingsbolagen och företagföreningar samt ett antal enskilda entreprenörer och ”eldsjälar”. Det finns även en stark, ideell föreningsverksamhet som bidrar till företagsutveckling, social sammanhållning, en levande idrottskultur och upprätthållande av kulturella värden.
- Service (skola, butik, bränsle) och transporter (till och från Gotland, mellan Visby och norra Gotland samt mellan orter på norra Gotland) är de två stora frågorna som aktörer på norra Gotland anser viktiga för utveckling.

Tabell 1: Befolkningsförändring 2016-2017

Område	2016	2017	Förändring 2016	Förändring i procent
Fleringe	64	70	6	9,4
Bunge	948	944	-4	-0,4
Rute	291	297	6	2,1
Lärbro	963	959	-4	-0,4
Hellvi	177	182	5	2,8
Othem	1776	1795	19	1,1
Boge	258	251	-7	-2,7
Norra Gotland	4477	4498	21	0,5

Figur 1: Socknar på norra Gotland

² Sveds, Å., 2018, "Minsta socknen ökade mest 2017", Gotlands Tidningar, 2018-03-08

³ Wikimedia commons, 2018, "Gotlands kommun/län/landskap", <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gotlandold.png>

3. Utvecklingsmöjligheter på norra Gotland

Naturen och skärgården

- Många lyfter fram den unika naturen i området som en viktig orsak till att människor vill besöka området och som en potential att utveckla mer inom besöksnäringen.
- De gamla kalkhamnarna på öarna i Slite skärgård har tidigare trafikerats med båt under sommartid. Slite utveckling håller nu på att utreda förutsättningarna för att få till en mer permanent verksamhet här⁴. Det finns även ett beslut hos länsstyrelsen (beslutet är dock överklagat) om att göra delar av området till ett marint naturreservat, vilket skulle kunna vara ett nationellt och internationellt attraktivt besöksmål⁵.
- Det finns flertalet naturreservat på norra Gotland⁶ och Bästeträsk-området utreds av länsstyrelsen för att bli en nationalpark⁷. Här nämns i intervjuerna potentialen för etablering av ett Naturum och för naturguidning. Forskningsstationen Ar, som i Blått centrum⁸ regi ska öppnas upp för mer publika tillställningar och vara ett nav för kunskapsspridning och samarbete med samhället, har nämnts som en möjlig plats för detta.

Sport och utomhusaktivitet

- I Slite, men även i Fårösund och Lärbro, har olika aktörer (utvecklingsbolagen, företag och idrottsföreningar) satsat starkt på aktiviteter kopplat till sport, hälsa, mentalt välmående och utomhusaktivitet. Dessa aktiviteter, i kombination med naturupplevelser i området, lyfts fram som ett fokusområde för utvecklingen av besöksnäringen i området.
- I Slite samlas idrotten bland annat runt ishallen med intilliggande konstgräsplan (Cementa Arena/Slite idrottcenter), cykelanläggningen ”Gotland Bike Park” (cykelled på 210 km, flowbana och pumptrack), Slite golfklubbs golfbana (18 hål) samt den verksamhet som bedrivs genom Gotland Sports Academy och Slite strandby. I Lärbro utgår många sportaktiviteter (bland annat med fokus på vattenaktiviteter) från gymmet Action Club och företaget Dyk & Sport Gotland och i Fårösund finns en nav för sporten i Gotlands Idrottscenter (här finns sporthall, simhall, gym, fotbollsplaner, beachvolleybollplaner och löparspår).
- Genom idrottsföreningarna på de olika orterna, exempelvis IK Graip, Lärbro IF, Fårösunds GOIK, Norra Gotlands MHF-ungdom (motorcykel och snöskoter) och Norra Gotland RK (ridsport), sker en samverkan och ett utbyte mellan områdena.
- För motorsportsaktiviteter finns i Lärbro motorbanan ”Gotland Ring” (banan får många internationella besökare) och i Slite finns en bana för motocross, trail och enduroträning (riktar sig främst till ungdomar).
- Det finns förstås ett stort antal badstränder och vattenfyllda kalkbrott (exempelvis Blå lagunen och Smöjen) som lockar besökare sommartid, men även simhallen Kustparksbadet i Fårösund erbjuder badmöjligheter. I Slite skärgård undersöker firman

⁴ Slite utveckling, 2018, ”Aktuella projekt”, <http://www.sliteutveckling.se/project.html>

⁵ Länsstyrelsen i Gotlands län, 2016, Slite skärgård blir naturreservat, <http://www.lansstyrelsen.se/Gotland/Sv/nyheter/2016/Pages/Slite-skargard-bli-naturreservat.aspx>

⁶ Region Gotland, 2018, Naturvärden – plan med strategier och riktlinjer, <https://www.gotland.se/50624>

⁷ Jansson K. & Lundahl, J., 2018, ”Förstudie nationalpark Bästeträsk, Rapport 6785, oktober 2017 <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6785-4.pdf?pid=21135>

⁸ Uppsala universitet, 2018, Blått centrum Gotland, <http://campusgotland.uu.se/samverkan/bcg>

Dyk & Sport Gotland möjligheterna att anlägga snorkelleder inom det område som föreslagits som reservat (se ovan)⁹.

- Det finns en vandringsled längs en gammal pilgrimsled, ”st Olavsleden”, mellan st Olofsholm och Visby. En ny vandringsled, ”Klintkustleden”, mellan Visby och Kappelhamn håller på att förberedas¹⁰. I framtiden skulle denna led potentiellt kunna knytas ihop med Bästeträsk. Lärbro utvecklingsbolag har även arbetat för att förbättra vandrings- och cykelleder i Lärbro-området.
- Det finns många attraktiva och lättillgängliga fiskelägen på norra Gotland och många aktiva sportfiskare som bland annat är knutna till Fårösunds Sportfiskeförening. Vid forskningsstationen Ar bedrivs även en hel del forskning om fisken utveckling.

Stenindustrin

- Befintlig verksamhet och historiska lämningar kopplade till stenindustrin på norra Gotland ses som en viktig utgångspunkt för nyindustrialisering och för utveckling av besöksnäringen.
- De resurser som finns i förhållande till utveckling av industrin är först och främst de stora industriföretagen Cementa, Nordkalk och SMA Mineral och den kompetens och de innovationsprojekt som finns där. I relation till de lokala, nationella och internationella satsningar som finns på att utveckla mer klimatsmarta produkter är t.ex. Cementas innovationssatsningar¹¹¹² på området av stort intresse här. Underentreprenörer till dessa stora bolag utgör även de potentiella nyckelaktörer för industriutveckling i området.
- I anslutning till den storskaliga stenindustrin har även ett antal företag etablerats som arbetar med förädling av kalksten på olika sätt. Slite Stenhuggeri bryter och bearbeta exempelvis kalksten till produkter såsom golv- och fasadsten, och restmaterialet förädlas vidare av företaget Kalkstensdesign till olika typer av inredningsprodukter (badrumsmosaik etc.). Det finns även ett antal skulptörer och formgivare i området som använder sig av betong i sin verksamhet¹³.
- Gamla stenbrott och nerlagda bruksområden lyfts fram som viktiga natur- och kulturupplevelser för besökare på norra Gotland. Förutom ovannämnda badmöjligheter, är Bläse kalkbruksmuseum, Bungemuseet, Slite industrimuseum, Bungenäs, Furillen och Hide kulturbrott exempel på kulturmiljöer som lockar besökare. Vidar bör även nämnas att Cementas fabrik i Slite mottar ungefär 1500 besökare per år¹⁴.

Gröna och blå näringar

- På norra Gotland finns en väletablerad jordbruksverksamhet, främst inom mjölk- och köttproduktion. Det finns även viss förädlingsverksamhet av livsmedel, exempelvis förädling av bär vid Valle Gård Gotland, produktion av mejeriprodukter vid Puttersjau Gård och tillverkning av knäckebröd på Gotlandsknäcke. Relevanta samarbetsparternas som nämnts gällande förädling av livsmedel är Gotlands Slakteri för tillverkning av

⁹ Slite intresseförening, 2017, ”Slite skärgård”, Slite tidningen, nummer 6, <http://www.sliteutveckling.se/slitetidningennr6.pdf>

¹⁰ Skogsstyrelsen, 2018, ”Klintkustleden”, <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/pagaende-projekt/klintkustleden/klintkustleden-informationsblad.pdf>

¹¹ Cementa, 2018, ”Nollvision för koldioxid”, <https://www.cementa.se/sv/nollvision2030>

¹² Schill, L., 2018, ”Cementas miljömål kräver mer el”, Gotlands Allehanda, 2018-04-16

¹³ Se till exempel Stina Lindholm på Skulpturfabriken, Göran Wärrf på Hau Galleri och butik, Maria Broman på Graut.se samt Marianne Helmin.

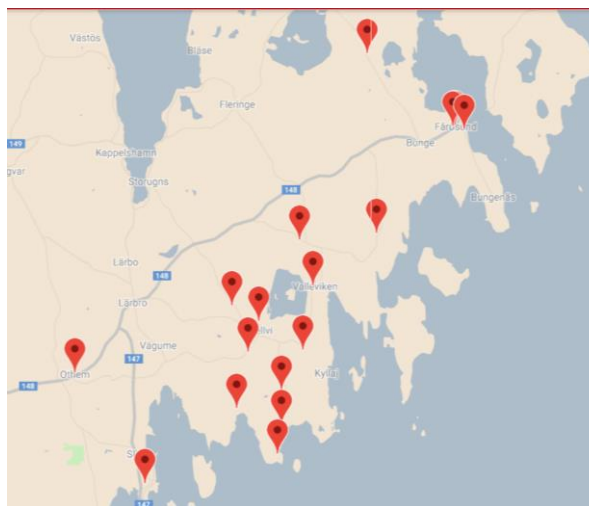
¹⁴ Juhlin, M., 2017, ”Processkötare”, Slite tidningen, nummer 6, <http://www.sliteutveckling.se/slitetidningennr6.pdf>

köttprodukter samt Gotland Grönt Centrum och det stöd som kan fås genom ”projekt ökad livsmedelsförädling”¹⁵ som Gotland Grönt Centrum AB är projektägare för.

- Många av jordbrukarna bedriver andra aktiviteter vid sidan av jordsbruket, såsom uthyrning av stugor, caféverksamhet och försäljning av exempelvis mat, lammskinn och hantverk i gårdsbutiker. Pavalmsgård, Risungsgård och Vägume Kvarn är exempel på detta.
- Ett annat sätt att förädla produkter från lamm är att ta fram olika ull produkter. Gotlands strumpfabrik utanför Slite är bland annat ett företag som säljer kläder gjorda på ull. Hushållningssällskapet bedriver även ett projekt¹⁶ om hur ull kan tillvaratas på nya sätt och om det finns en exportmarknad för dessa produkter. Detta är speciellt intressant utifrån att det etablerats ett ulltvätteri på Gotland i Endre.
- Blått centrum, som bland annat är knuten till forskningsstationen på Ar, har gjort en förstudie¹⁷ om möjligheterna för vattenbruk (odling av fisk och andra akvatiska organismer) och akvaponi (fiske- och grönsaksodling i kombination) på Gotland. De anser att Gotland har möjlighet att bli ett föregångslän på området och letar nu efter aktörer och lokaler för testverksamhet. Eftersom att Slite utveckling redan har fått projektmedel för att testa akvaponiverksamhet i praktiken¹⁸, kan detta eventuellt vara en grund för ett framtida samarbete.

Kultur

- Filmproduktion är ett etablerat verksamhetsområde i Fårösund. Detta är framförallt kopplat till Gotlands folkhögskola, med bland annat utbildningar för manusförfattare och för film och TV-arbetare, samt den så kallade Kustateljén där olika typer av filmrelaterad verksamhet (samt annan kulturell verksamhet) har bedrivits och bedrivs¹⁹.
- Det finns ett antal verksamma konstnärer på norra Gotland. År 2018 deltar exempelvis 18 konstnärer från området i den årliga konstrundan ”Öppnad ateljéer” (se figur 2)²⁰. I Lärbro anordnas även varje påsk en välbesök konstutställning, ”Gotländsk Vårsalong”, och i Hau Galleri och Butik visas olika utställningar under somrarna i galleriet.
- Förutom de museum som nämndes i förhållande till stenindustrin (se ovan) finns även följande museum på norra Gotland: Slite sjöfartsmuseum, Lärbro krigssjukhusmuseum samt KA3 militärmuseum i Fårösund.

Figur 2: Konstnärer som deltar i konstrundan ”Öppna ateljéer” år 2018

¹⁵ Gotland Grönt Centrum, 2018, Projekt ökad livsmedelsförädling, <http://grontcentrum.se/livsmedel/projekt-okad-livsmedelsforadling/>

¹⁶ Hushållningssällskapet, 2018, Förutsättningar för ullfiberbaserad industri på Gotland, <http://hushallningssallskapet.se/projekt/>

¹⁷ Pettersson, A., 2018, ”Hållbart vattenbruk – något för Gotland”, Rapport 2018:7, <http://www.lansstyrelsen.se/Gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/Publikationer/Natur-och-milj%c3%b6/2018/2018-7%20Forstudie%20hallbart%20vattenbruk.pdf>

¹⁸ Slite utveckling, 2018, ”Aktuella projekt”, <http://www.sliteutveckling.se/project.html>

¹⁹ Kustateljén, 2018. <http://www.kustateljén.se/>

²⁰ Öppna ateljéer Gotland 2018, 2018, Karta, <http://oppna-ateljéer.se/karta-2/>

- Kultur- och sockenföreningar (exempelvis KUNO – kulturförening i Fårösund) är ofta de som anordnar kulturaktiviteter så som musikframträdanden och teaterföreställningar i området. Kustataljén i Fårösund, Hide kulturbrott i Hellvi samt den nyetablerade verksamheten vid Fårösund Marina är några ställen som används för sådana framträdanden.

4. Utmaningar och utvecklingsbehov på norra Gotland

I intervjuerna är tankarna kring utvecklingsarbetet inte i första hand inriktade på möjliga nya insatser eller projekt (även om det ofta nämns att företagen har idéer om hur de kan utveckla sina företag), utan snarare på att upprätthålla eller utveckla den befintliga service i samhället så att människor ska kunna bo kvar och ha tillgång till de tjänster som behövs för den dagliga verksamheten. Även smidiga och öppna relationer mellan myndigheterna och lokala aktörer lyfts fram som viktiga aspekter för att främja utvecklingsarbete. Följande utvecklingsområden har lyfts fram:

Logistik och kommunikationer

- Transporter till och från ön: I intervjuerna sägs det att det kan vara såväl svårt att skicka varor från ön till fastlandet som kostsamt att göra nödvändigt affärsbesök på fastlandet. I förhållande till besöksnäringen nämns det istället att den begränsande faktorn för turism är transportmöjligheterna till ön.
- Transporter mellan Visby och orterna i norr: besöksnäringen behöver veta sommartidtabellerna för kollektivtrafiken redan under hösten för att kunna paketera och sälja sina produkter
- Transporter mellan orter i norr: då vissa serviceinrättningar inte finns i alla tätorter i norr (exempelvis vårdcentral) så anses det nödvändigt att den interna transporten mellan orterna i området, exempelvis mellan serviceorten Slite och människor bosatta i Hellvi, stärks upp.

Service

- Tydlighet och långsiktighet i förhållande till utveckling av basservice såsom skola, vård omsorg och kollektivtrafik, men även handel och bränsletillgång, upplevs som fundamentalt för att kunna bo och bedriva verksamheter på landsbygden generellt och på norra Gotland specifikt.

Bostäder

- Det behövs fler bostäder (gärna med lantlig karaktär) för hemvändare, men framförallt för äldre som vill flytta ut ur sina gamla gårdar men stanna kvar på orten. Det efterfrågas även mer kustnära boende eftersom att det skulle kunna locka fler personer att vilja bo på norra Gotland.
- Vatten- och avloppsfrågan ses som en utmaning för byggandet eftersom att det ofta är en faktor som begränsar nybyggnation på olika ställen på norra Gotland. Från Region Gotlandss håll är utmaningen att det inte alltid finns möjlighet att bygga kommunalt

vatten- och avloppssystem samt att det inte finns naturliga förutsättningar för att tillåta enskilt vatten och avfallssystem.

- Lång tillstånds- och bygglovshandläggning lyfts även upp av ett flertal personer som ett hinder för att nya byggnader ska komma till.

Infrastruktur

- Cykelbanor från Visby och norrut: Detta efterfrågas speciellt utifrån de satsningar som görs inom besöksnäringen på sport och utomhusaktiviteter.
- En aktör efterfråga en breddning av vägen mellan Visby och Slite för att ge kortare restider mellan orterna och högra säkerhet på vägen.
- Vägförhållandena runt Ar och turistmålet ”Blå lagunen” anses undermåliga.
- Tillgång till bränsle: i förhållande till de gröna näringarna lyfts tillgång till bränsle som en central aspekt för att verka i området. I förhållande till en eventuell omställning av energisystemet kan detta bli en aspekt som det behövs nytänkande kring. På norra Gotland finns idag en gastankstation (Lärbro) och ett laddningsställe för elbilar (Fårösund) vilket kan ge en början till nya energilösningar.
- I Lärbro efterfrågas nya väglösningar så att orten ska bli mindre av en genomfartsort. Frågan finns med i länsplanen och det är tänkt att Trafikverket ska ta fram en åtgärdsvalsstudie.
- I Slite finns det ett behov av att ta fram säkrare skolvägar på vissa sträckor (kopplingen mellan skola och idrottshall).
- I förhållande till de 50 miljonerna för infrastrukturförbättringar som nämndes i uppdragsdirektivet till den här förstudien så har det beslutats att alla pengar ska investeras i väg 148. Trafikverket ska inleda en åtgärdsvalsstudie om hur dessa pengar ska användas för att förbättra vägen).
- Trafikverket ska även ta fram en åtgärdsvalsstudie för förbindelsen mellan Fårösund och Fårö som ska ligga till grund för en gemensam avsiktsförklaring mellan Trafikverket och Region Gotland angående hur förbindelsen ska se ut i framtiden (färja eller fast förbindelse).
- Fyra nya laddningsstationer för gastankning planeras. Fårösund och Slite är här potentiella lokaliseringar för dessa.

Besöksnäringen

- Det finns behov av samarbete med Region Gotland och andra aktörer för att utveckla verksamheter i Slite skärgård samt för att ta fram en ny detaljplan för hamnområdet i Slite som gör området mer attraktivt efterfrågas.
- En fråga som det kan behövas samverka kring är utveckling av bokningsbarheten av olika företag och av destinationen som helhet, dvs. hur besöksnäringens olika aktörer görs tillgängliga på framförallt digitala plattformar för svenska och utländska kunder. Att aktörer i större utsträckning hjälper och ”hyllar” varandra i sociala medier ses också av branschorganisationerna som en viktig del i att lyfta evenemang både Gotland och specifika delar av ön.

- Fler aktörer efterlyser hjälp från branschen och från Region Gotland med att paketera och marknadsföra specifika upplevelser, bland annat kopplat till sport, utomhusaktiviteter och naturupplevelser, eller specifika områden. I det senare fallet nämner branschorganisationerna att det är bra att lyfta fram vad som finns i ett område, men att olika aktörer – speciellt Region Gotland – bör arbeta för utveckling på hela Gotland (inte bara i speciella områden).
- Eftersom att en begränsande faktor för besöksnäringens tillväxt är att det finns en kapacitetsgräns för hur många som kan ta sig över med båt och flyg från fastlandet till ön, har det föreslagits att man borde arbeta för att fler lämnar bilen hemma när de kommer till Gotland. Detta skulle inte bara öppna upp för fler besökare och nya affärsmöjligheter (exempelvis gällande transportservice på Gotland), utan även kunna vara ett led i att arbeta för en mer hållbar besöksnäring (till exempel genom att transportererna blir mer energieffektiva eller drivs med förnyelsebara bränslen). Detta kräver dock att ett omtag görs i hur besöksprodukter paketeras (idag är turismen i mångt och mycket uppbyggt kring bilberoende) och trafikinfrastruktur (laddstationer mm) och kollektivtrafik behöver anpassas för att möjliggöra förändringen.
- Det är svårt att få tag i kockar och det efterfrågas därför att det görs insatser för att säkerställa att det finns utbildningar inom området. Det är även svårt att hitta bemanning för säsongsverksamhet bland annat på grund av boendebrist.
- I intervjuerna nämns det några gånger att det finns en brist på åretruntverksamma restauranger på norra Gotland som kan ta emot större sällskap, vilket ses som ett problem bland annat vid utvidgning av besöks säsongen. Branschorganisationerna säger även att de saknar medlemmar från det studerade området.

Dialog och kommunikation

- Man vill ha mer direktdialog med och närvaro av representanter från Region Gotland (tjänstemän och politiker) lokalt. Etablering av utvecklingsråd, workshops, årliga lokala möten, e-kanaler för dialog är förslag på hur kommunikationen skulle kunna förbättras.
- Generellt efterfrågas lyhördhet och tydlighet i dialogen samt att politiker vågar driva på utvecklingen, tänka långsiktigt och fatta beslut i olika frågor. Hastiga förändringar i förutsättningar på olika håll vill man alltså undvika. En mer positiv inställning till företagare och ett tydligt arbete för ett gott företagsklimat efterfrågas även av flera.
- Några respondenter nämner även att det finns ett behov av att politiker och tjänstemän på myndigheter behöver få större kunskap om vilka företag som finns på ön och vilka behov och utmaningar dessa företag har i sin verksamhet. Det nämns även som viktigt här att politikerna ser till hela Gotlands utveckling och inte bara fokuserar på vissa delar.
- I förhållandet mellan Region Gotland och länsstyrelsen nämns det i intervjuerna att det finns en viss oklarhet i vem som driver olika frågor kring näringslivet samt om det finns något gemensamt driv här. Dialog mellan myndigheterna efterfrågas.

Samverkan

- På branschnivå och bland myndighetsrepresentanter nämner flera personer behovet av samverkan och samarbete mellan olika aktörer för att utveckla branscher. Flera personer

efterlyser olika forum där olika aktörer kan träffas och utbyta erfarenheter, inte minst med politiker och tjänstemän från Region Gotland.

- Tidsaspekten sägs dock alltid vara en utmaning för företagare när det gäller samverkan. En av branschorganisationerna säger även att företagarna har egna företagsnätverk som de kan samlas i och att det bland annat därför kan bli överflödigt med myndighetsdrivna samverkansforum. I intervjuer med de lokala aktörerna har de även generellt svårt att nämna några aspekter eller projekt som de skulle vilja samverka kring med myndigheterna.
- I intervjuerna ges några förslag på hur samverkansmöten kan förbättras. För att samverkansinsatser ska vara lyckade ska samverkansmöten först och främst vara relevanta, dvs. man ska inte träffas bara för att träffas, och man ska inte vara rädd för att träffas för att diskutera saker som kan vara lite kniviga. Mötestiderna bör inte läggas direkt på morgonen då det kan förhindra medverkan (exempelvis kan en företagare i Fårösund välja bort ett frukostmöte i Visby eftersom att restiden innebär att man måste starta väldigt tidigt på morgonen). Det är inte heller nödvändigt att alltid träffas i verkligheten; dels kan man träffas virtuellt, dels kan man samverka exempelvis genom digitala plattformar (exempelvis genom att lyfta olika lokala evenemang i sociala medier).
- Två goda exempel på samverkan mellan myndigheter och allmänhet har nämnts. Det första fallet gäller hotell och restaurangbranschen där företagen tidigare blev inbjudna till informationsmöten av olika myndigheter vid olika tidpunkter. Detta resulterade i att företagen inte hade möjlighet att gå på alla möten. Istället samordnade branschorganisationerna myndighetsinformationen till en gemensam träff, vilket har upplevts som positivt och mindre tidskrävande. Det andra fallet gäller det förankringsarbete som bedrivits inom samhällsplanering i Klintehamn det senare året²¹. Genom ett långtgående dialogarbete i samhället har Klintehamnsbona tillsammans fått tillfälle att tänka till kring vad orten har att erbjuda. Detta har lyfts som ett arbete som bör göras runt om på hela Gotland för att det ska bli tydligare på orten såväl som för politiker vilka verksamheter som finns och kan lyftas fram och stödas på olika ställen på ön.

Stöd

- När det gäller det stöd som kan fås från Region Gotland för utvecklingsarbete upplever många av respondenterna att det är krångligt och tidsödande att söka projektmedel. En respondent menar att nya projekt i nio fall av tio läggs ner då man ska söka projektmedel eftersom att det är så krånglig process. Här efterfrågar många större hjälp från myndigheterna med att utveckla och skriva själva projektansökningarna, exempelvis genom någon typ av ”projektfabrik”.
- Flera efterfrågar en annan typ av stöd än vad som kan erbjudas inom Region Gotlands utvecklingsarbete: marknadsföringshjälp och införsäljning av produkter, hjälp med ”projektifiering” eller paketering av produkter eller finansieringsstöd som hjälper till att frigöra tid från det dagliga arbete så att man kan arbeta med ett nytt projekt (exempelvis genom att ta in en inhoppare i den dagliga verksamheten).

²¹ Region Gotland, 2018, Program Klintehamn 2030, <https://www.gotland.se/klintehamn2030>

- Det senaste året, med tillgången till ”Hållbara Gotland”-pengarna, har Region Gotland dock fått in många fler stödansökningar än tidigare. En möjlig orsak till detta kan vara att medlen tillåter direkta investeringsstöd, medan det de senaste åren funnits begränsning kring denna aspekt.
- Ett annat typ av stöd som efterfrågas från myndigheterna är någon typ av lotsfunktion i hanteringen av tillstånd- och bygglovsärenden. I dagläget uppfattas processen som byråkratiskt och krånglig och flertalet respondenter ser en stor problematik för utvecklingsmöjligheter i förhållande till de långa handläggningstider som finns hos myndigheterna. Här behövs snabb och professionell handläggning där utgångspunkten bör vara att man vill vara tillmötesgående och visa förståelse och intresse för de projekt som utvecklingsaktörerna vill utföra (utan att för den del tumma på kvalité och regler).
- Slutligen nämns även att myndigheternas upphandlingsverksamhet kan vara ett sätt att stöda företag runt om på ön. Om upphandlingarna görs som funktionsupphandlingar (exempelvis snöskottning) som delas upp i olika geografiska områden anses mindre, lokala företag runt om på ön kunna vara mer konkurrenskraftiga i upphandlingen än om upphandlingen gäller hela ön.

Kompetensutveckling

- Tre områden där det specifikt har nämnts att det finns en viss brist på kompetens gäller personer som kan arbeta med ekonomirådgivning, tekniker/mekaniker/elektriker för livsmedelsförädling samt personal till hotell och restaurang sektorn (speciell gällande kockar).
- Lösningar för att få fler ekonomirådgivare som nämns är att Campus Gotland bör erbjuda mer utbildning inom ”ekonomi och entreprenörskap”, gärna med nära samverkan med näringslivet. För utveckling av mat och livsmedelsbranschen nämns att Region Gotlands pågående projekt ”Kompetenta Gotland”²² skulle kunna inkludera utveckling av utbildningar som täcker de efterfrågade personalbehoven.

5. Utvecklingsaktörer - ansvar och roller i utvecklingsarbetet

Utifrån studien kan ett antal olika privata och offentliga aktörer lyftas fram som nyckelaktörer i utvecklingsarbete. På norra Gotland är dessa nyckelaktörer de lokala utvecklingsbolagen, olika typer av föreningar samt företagen själva. Nyckelaktörer i ett vidare perspektiv utgörs främst av av bransch- och intresseorganisationer, (semi-)offentliga stödpartner för företag (exempelvis Almi) samt myndigheter så som Region Gotland och länsstyrelsen.

De lokala utvecklingsbolagen på norra Gotland

- De flesta som intervjuats har lyft fram de lokala utvecklingsbolagen som viktiga aktörer i utvecklingsarbetet på norra Gotland. I Slite finns Slite utveckling AB och i Lärbro finns Lädubro utvecklingsbolag. Fårösund räknas ofta ingå i utvecklingsbolaget Fårös Framtid, men det cirkulerar diskussioner om att starta ett eget bolag på orten. Slite utveckling har speciellt nämnts (under intervjuer och i text)

²² Region Gotland, 2018, Kompetensförsörjningsprojektet Kompetenta Gotland, <https://www.gotland.se/kompetentagotland>

som ett ”gott exempel” för hur denna typ av bolag kan agera för utveckling (någon efterfrågar en utredning av hur deras arbete växt fram och vilka lärdomar de fått med sig).

- Utvecklingsbolagen kan stötta andra utvecklingsaktörer och förmedla tillgång till viktiga kontakter och nätverk lokalt. Bolagen kan även hjälpa till att anordna och kalla till lokala möten och förmedla information genom nätverken. Både Slite utvecklingsbolag och Lädubro utveckling har bedrivit och bedriver ett antal egna lokala utvecklingsprojekt. I de fall när ansökningar om olika projektstöd är beroende av att den sökande är en förening (t.ex. gällande Leader-ansökningar) nämner några att utvecklingsbolagen kan bli en plattform genom vilken enskilda aktörer kan få möjlighet att göra ansökningar.
- De utvecklingsbolag som finns på norra Gotland sägs dock vara knutna till en liten skara ”eldsjälar” som även driver egna verksamheter. Av den anledningen efterfrågas dels att utvecklingsbolagen ”stärks upp” av Region Gotland, dels att inte för mycket av utvecklingsansvaret ska läggas över på utvecklingsbolagen. Det senare är inte minst relevant med tanke på att utvecklingsbolagen inte har något demokratiskt, formaliserat mandat, att de tillsammans inte täcker in hela det geografiska området ”norra Gotland” samt att de har ganska olika ambitionsnivåer i sitt arbete med utveckling av området.

Föreningar på norra Gotland

- Föreningslivet på norra Gotland är enligt intervjuerna starkt och lyfts fram som viktigt för utvecklingsarbetet i området. Företagar-, intresse-, hembygds- och sockenföreningar förefaller här ha lite samma syfte som utvecklingsbolagen – att främja lokalsamhället – även om de kanske är mer fokuserade på social sammanhållning och upprätthållande av service än på tillväxt och utveckling.
- Utöver detta nämns även idrottsföreningarna som organisationer med stor kapacitet för utveckling. Detta dels eftersom att många av de som är aktiva i dess är företagare och entreprenörer, dels därför att man inom dessa föreningar regelbundet möts och samarbetar över sockengränserna. Den senare aspekten är relevant eftersom att det i intervjuerna framkommit att samarbetet mellan olika orter på norra Gotland inte är så utvecklat och att människor i var och en av tätorterna och socknarna ofta tänker inom sina egna geografiska områden. Idrottsföreningarna kan alltså här tänkas vara ett sätt att öppna upp för vidare samarbete. Precis som för utvecklingsbolagen kan dessa typer av föreningar även fungera som en länk till ett stort nätverk av aktörer samt som en plattform för att söka olika utvecklingsstöd.
- Exempel på föreningar på norra Gotland som nämnts under projektet: Fårö/Fårösunds företagarförening, KUNO – kulturförening Norra Gotland, Bunge sockenförening, Slite intresseförening, Hellvi hembygdsförening samt LRF:s lokalavdelningar i området.

Företag på norra Gotland

- Företagen är förstås viktiga utvecklingsaktörer som bör delta i, och många gånger vara genomförare, av det faktiska utvecklingsarbetet. Detta lyfts inte minst fram i olika

utvecklingsstrategier och -utredningar. Under intervjuerna när frågan ställs om vilka aktörer som är viktiga utvecklingsaktörer nämns dock sällan företagen som nyckelaktörer i detta arbete. På direkt fråga om företagets ansvar i utvecklingsarbetet har svaret flera gånger blivit att företagen endast har ansvar för att vara lönsamma.

- Mer praktiskt tas det upp att företagarna, även om de har idéer om hur de skulle kunna utveckla sin verksamhet, inte har tid att ägna åt mycket annat än den dagliga verksamheten. Det nämns även att utvecklingsarbete upplevs som svårt, byråkratiskt och för långsamt när det gäller till exempel att söka projektmedel eller att ansöka om olika tillstånd.
- Om företagen har en ambition att utvecklas, säger några respondenter dock att företagen har ett ansvar att söka upp de möjligheter till utveckling som ges. Någon branschorganisation säger även att företagen har ett visst ansvar att vara kollegiala mot varandra och ha ett utbyte av erfarenheter där det finns möjlighet. Även om ett företag här inte har för avsikt att växa själv, kan man ändå bidra till att branschen som helhet växer (exempelvis genom att bidra till att ett gemensamt varumärke går bra eller genom att lyfta och understöda olika branschevenemang i sociala medier).
- Några specifika företag som nämns som viktiga för utvecklingsarbetet på norra Gotland är Cementa och Nordkalk. Förutom att de är viktiga för en mängd underentreprenörer och att de sitter på viktig kompetens och resurser för forskning och utveckling, så sägs de ofta ha bland annat medfinansierat och upplåtit mark för olika utvecklingsprojekt. I intervjuerna understryks det dock genomgående att dessa inte har *ansvar* för utvecklingsarbetet i området.
- Exempel från intervjuerna på nyckelaktörer kopplade till nyindustrialisering: Curt Nyberg AB, Slite Stenhuggeri, Kalkstensdesign, Skulpturfabriken Gotland AB.
- Exempel från intervjuerna på nyckelaktörer kopplade till besöksnäringen: Gotland Sports Academy, Gotland Ring, Grannen AB, Bunge vandrarhem, Slite strandby, Bungemuseet, Bläse Kalkbruksmuseum, Bungenäs Matsal och Kalkladan, Fabriken furillen, Vallevikens hotell & restaurang.
- Exempel från intervjuerna på nyckelaktörer kopplade till mat- och livsmedelssektorn: enskilda jordbruk, Bungenäs Matsal och kalkladan, Fabriken furillen, Vallevikens hotell & restaurang, Rute Stenungsbageri, Gotlands knäcke AB, Risungsgård och Puttersjaus Gård.

Bransch- och intresseorganisationer på Gotland

- Precis som de lokala föreningarna kan de regionala bransch- och intresseföreningarna stötta, nätverka och samla ihop företagare (och andra aktörer) till möten för att sprida eller samla in information. Många branschorganisationer anordnar även viktiga utbildningar eller anordnar workshops eller dialogmöten mellan olika aktörer. De kan även fungera som viktiga stödpartner då enskilda aktörer vill söka pengar för olika projekt (här har inte minst LRF, Hushållningssällskapet och Gotlands idrottsförbund nämnts). Organisationerna kan även fungera som remissinstanser när någon aktör vill få en viss fråga belyst.

- En utmaning som nämns av branschorganisationsföreträdarna är att det finns flertalet överlappande organisationer vilket gör att enskilda aktörer inte alltid vet till vilken organisation de ska vända sig. Tre organisationer nämner även att de har ingen eller få medlemmar från norra Gotland.
- Exempel på bransch- och intresseorganisationer: LRF, Hushållningssällskapet, Gotlands idrottsförbund, Svenskt Näringsliv, Tillväxt Gotland, Gotland Handel, Goda Gotland, Gotlands krögarförening, Gotlands förenade besöksnäringar.

(Semi-)offentliga stödpartners för företag på Gotland

- På ön finns ett antal olika (semi-)offentliga aktörer som på olika sätt kan fungera som stöd för företagsutveckling: Almi företagspartner, Leader Gute, Gotland Grönt Centrum, Blått Centrum och Science Park Gotland²³. Dessa aktörer kan, med lite olika utsträckning, bland annat erbjuda utbildningar, finansiellt stöd och inkubatorsverksamhet till företagsutveckling samt förmedla kontakter, arrangera dialogmöten, agera bollplank och driva egna utvecklingsprojekt.
- Almi har gjort en särskild satsning på utbildning på norr tillsammans med Slite utvecklingsbolag. Här har Almi i dialog med företagare valt ut fem kunskapsområden (tre har valts av Almi och två av företagen) som är relevanta för företagsutveckling och som Almi sedan gett utbildning inom. Detta är en testverksamhet, som finansierats med medel från Hållbara Gotland, som sedan är tänkt att spridas vidare över ön om verksamheten faller väl ut.
- Gotland Grönt Centrums projekt om livsmedelsförädling har nämnts av flera respondenter som viktigt för att utveckla livsmedelssektorn på norra Gotland såväl som på resten av ön.
- Eftersom att Blått Centrum Gotland till viss del är knutet till Forskningsstationen Ar finns det starka möjligheter för samverkan mellan denna aktör och andra aktörer på norra Gotland.

Region Gotland

- Regionen är en central aktör för utvecklingsarbetet genom den ordinarie kommunala verksamheten (bland annat som ansvarig för samhällsservice som skola och äldreomsorg, samhällsplanering samt tillståndsgivning och tillsyn), genom landstingsverksamheten (inte minst gällande trafikplanering), samt genom ansvaret för det regionala utvecklingsarbetet. I det sista fallet har Region Gotlands tjänstemän tre verktyg att arbeta med: kunskap, samverkan och finansiering.
- Utifrån intervjuerna framgår det att det största behovet de lokala aktörerna har av Region Gotland i förhållande till utvecklingsinsatser är att den ordinarie kommunala verksamheten fungerar smidigt och effektivt samt att politiker såväl som tjänstemän har en öppen dialog om och är tydliga med hur inriktningen av samhällsservicen och samhällsplaneringen kommer att se ut långsiktigt. Skola, vård, kommunikationer och

²³ Almi företagspartner ägs av staten och Region Gotland. Leader Gute är en förening som drivs av Region Gotland och Länsstyrelsen i Gotlands län samt ett stort antal föreningar och utvecklingsbolag verksamma på Gotland. Gotland Grönt Centrum ägs av Hushållningssällskapet, LRF och Reigon Gotland. Blått Centrum är ett samverkansprojekt mellan Uppsala universitet, Länsstyrelsen i Gotlands län och Region Gotland. Science Park Gotland är en ideell förening som har Region Gotland, Uppsala universitet Campus Gotland och Almi Företagspartner som medlemmar.

bostäder samt effektiv tillstånds- och bygglovshandläggning är här de frågor som lyfts som viktiga ansvarsområden för Regionen i utvecklingsarbetet.

- När det gäller det direkta utvecklingsarbetet som bedrivs från Region Gotland nämns det i intervjuerna att det upplevs som krångligt att söka finansiellt stöd från Regionen samt att det ofta är annan typ av stöd som behövs än som man kan söka för (exempelvis marknadsföringsinsatser eller praktiskt stöd för att skriva ansökningar). En utveckling av arbetet med företagslotsen efterfrågas också (exempelvis kan den rikta sig till andra sektorer än främst besöksnäringen och mat- och livsmedelsbranschen).
- I förhållande till det regionala utvecklingsarbetet efterlyses någon form av utvecklingsråd, workshops eller kanaler som gör det lätt att kommunicera med Region Gotland. Eftersom att det upplevs som komplicerat och tidskrävande att ansöka om projektstöd efterlyses också mer långtgående företagsstöd och -lotsning i arbetet med detta.

Länsstyrelsen på Gotland

- Länsstyrelsen är en viktig utvecklingsaktör, inte minst eftersom att man har ansvar för att hantera olika utvecklingsstöd. Länsstyrelsen ska även stöda Region Gotlands utvecklingsarbete, bland annat genom att samordna myndigheternas bidrag till detta arbete. I förhållande till vad som kommit fram som utvecklingsmöjligheter för norra Gotland under intervjuer är myndigheten dock mest av intresse utifrån dels den myndighetsutövning som man gör (i form av tillståndsgivning och tillsynsarbete), dels utifrån olika internt drivna utvecklingsprojekt.
- Både i förhållande till stödverksamheten och myndighetsutövningen säger flera aktörer att de skulle vilja ha ytterligare stöd och hjälp med att navigera i dessa processer. I förhållande till de internt drivna utvecklingsprojekten påverkar förstås utfallet av arbetet med nationalparken, det marina reservatet och Klintkustleden de naturupplevelseprodukter som besöksnäringen på norra Gotland kan marknadsföra.